

ΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ*

Υπό τοῦ κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

«Δὲν ὑπάρχει πρόοδος χωρὶς ἀνταγωνισμόν. Εἶναι ὁ νόμος τὸν ὁποῖον ὁ πολιτισμὸς ἠκολούθησε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας». Γνωρίζομεν πῶς ὁ Μάρξ συνέλαβεν αὐτὸν τὸν «νόμον»: αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις προωθοῦν τὴν ἱστορίαν καὶ τοῦτο διὰ τῆς πάλης τῶν τάξεων.

Τὸ μαρξιστικὸν σχῆμα

Τὸ συστατικὸν στοιχεῖον, ἡ κίνησις εἰς βάθος, εἶναι μία ἀκαταμάχητος ὄθησις πρόοδου, μία «συνεχῆς κίνησις αὐξήσεως» τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἐν συναρτήσῃ πρὸς αὐτήν, ἐμφανίζονται αἱ διάφοροι μορφαὶ καταμερισμοῦ ἔργων, αἵτινες γεννοῦν ὠρισμένας σχέσεις «παραγωγῆς» δηλαδὴ σχέσεις οἰκονομικῆς καταδυναστεύσεως, ὑποταγῆς τῶν μισθωτῶν, ἀνίσου κατανομῆς τῶν ἔργων καὶ τῶν προϊόντων. Οὕτω «αἱ διάφοροι μορφαὶ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας κατέστησαν βάσεις κοινωνικῆς ὀργανώσεως» σχίζουσαι τὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις «θεμελιώδεις»: τὴν ἐκμεταλλεῦτριαν τάξιν, ἣτις κατέχει τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ μονοπωλεῖ τὰς ἰθυνοῦσας θέσεις καὶ τὴν ἐκμεταλλεομένην τάξιν ἀσχολουμένην μὲ ἐκτελεστικὴν ἐργασίαν. Ὁ «νόμος» τῆς πρόοδου συνεπάγεται ἐπίσης τὸ ἀναπόφευκτον τέλος τῆς κρατούσης τάξεως, ἣτις ἐκάστοτε ἐπιταχύνει τὴν καταστροφὴν τῆς διὰ τῆς συσσωρεύσεως μείζονος παραγωγικῆς δυνάμεως ἀπὸ ὅ,τι δύναται νὰ «περιλάβῃ».

Πράγματι, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, εἰς τὴν «συνεχῆ» των κινήσιν αὐξήσεως, ἔρχονται περιοδικῶς εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ συστατικὸν των περίβλημα. Ἡ ὑφισταμένη τάξις καθίσταται συνεπῶς ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὅθεν, λέγει ὁ Μάρξ, «ἡ ἀντίθεσις αὕτη θὰ πρέπει ἐκάστοτε νὰ ἐκρήγνυται εἰς ἐπανάστασιν». Ἡ ἱστορία συνεπῶς διέρχεται ἀναγκαιῶς διὰ μέσου τῆς ἐξεγέρσεως

* (Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἀπὸ τὸν κ. Πελ. Κ.). Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ κ. Παπαϊωάννου δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ ἐγκυρότερον μαρξολογικὸν περιοδικόν, τὸ «Contrat Social», μετεφράσθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν καὶ ἰσπανικὴν καὶ ἔτυχεν ἐξαιρετικῶν κριτικῶν διακεκριμένων κοινωνιολόγων καὶ δημοσιολόγων. Οὕτω ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐπισήμου ὀργάνου τῆς «Ἐταιρείας Πολιτικῆς Ἐπιστήμης» Res Publica, Καθηγητῆς κ. L. Moulin, εἰς τρισέλιδον κριτικὴν του γράφει «Ἡ μελέτη τοῦ κ. Παπαϊωάννου ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη «L' idéologie froide», εἶναι κυριολεκτικῶς ἀξιοθαύμαστος. Νομίζω ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ προσπαθῆσιν κανεὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνάλυσιν πλέον ὀξείαν τῆς μαρξιστικῆς ὀρθοδοξίας ... Τὸ ὄφρος του εἶναι τέλειον ...». Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ὡς ἄνω μελέτης ὁ κ. Παπαϊωάννου παρεκλήθη καὶ ἔγινε τακτικὸς συνεργάτης τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τοῦ περιοδικοῦ του ὀργάνου «Res publica».

τῆς ἐκμεταλλευομένης τάξεως, ἥτις πρέπει ἐκάστοτε νὰ ἰδιοποιηθῆ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, ὡς ἐδημιούργησε τὸ παλαιὸν καθεστὼς διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν κοινωνίαν εἰς ἕνα «νέον καὶ ἀνώτερον» τρόπον παραγωγῆς καὶ ὀργανώσεως: ἡ ἔναρξις κάθε νέας «ἐποχῆς τῆς οικονομικῆς διαμορφώσεως τῆς κοινωνίας» θὰ σημειοῦται συνεπῶς ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀνοδὸν τῆς ἐκμεταλλευομένης τάξεως τῆς προηγούμενης περιόδου.

Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς διαλεκτικῆς, ἡ ἱστορία ἐμφανίζεται ὡς ἡ διαδοχὴ ὠρισμένων θεμελιωδῶν μορφῶν παραγωγῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐργασίας, αἵτινες εὐνοοῦν τὴν οικονομικὴν πρόοδον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνοδικῶν περιόδων, αἱ ὁποῖαι ὅμως τελικῶς καθίστανται πάντοτε «ἐμπόδια». Τότε ἀρχίζει μία περίοδος κρίσεως καὶ κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἱστορία λέγεται «πάλη τῶν τάξεων»: «Ἄνθρωποι ἐλεύθεροι καὶ σκλάβοι, πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, βαρῶνοι καὶ δοῦλοι, ἐργατοπατέρες καὶ ἐργάται, μὲ μίαν λέξιν, δυνάσται καὶ δυναστεύομενοι, εἰς διαρκῆ ἀντίθεσιν, διεξήγαγον ἀδιάκοπον πόλεμον πότε ἀνοικτόν, πότε κρυπτόν. Ἐνα πόλεμον, ὅστις κατέληγε πάντοτε ἢ εἰς μίαν ἐπαναστατικὴν μεταμόρφωσιν ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας ἢ εἰς μίαν ταυτόχρονον κατάρρευσιν τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων τάξεων».

Θὰ ἦτο ἀνιάρων νὰ ἀναφέρωμεν τὰς πολυαριθμούς μαρτυρίας τῆς σχεδὸν θρησκευτικῆς ὁμοφωνίας, ἥτις ἐπεκράτησεν ἀμέσως πέρας αὐτῆς τῆς μεγαλειώδους συνθέσεως ὅπου ὁ ἀπολλωνισμὸς τῆς προόδου συνεδυάζετο τελικῶς μὲ τὸν διονυσισμὸν τῆς καθαρκτρίας ἐπαναστάσεως. «Ἐχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν ἀληθῆ «ἄλγεβραν», μίαν ἄλγεβραν ὅμως καθαρῶς ματεριαλιστικὴν (sic) τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως» ἀνεφώνει ὁ Πλεχάνωφ, «πατὴρ τοῦ ρωσικοῦ μαρξισμοῦ» καὶ δὲν ἦτο ὁ μόνος, ὅστις ἐθαμβώθη ἐκ τῆς κατασκευῆς, ἥτις ἐφαίνετο νὰ ἱκανοποιῆ ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ πνεύματος τοῦ συστήματος: Εἰς τὸ ὄραμα τῆς «μεγαλειώδους ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ διαμορφώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος καθίσταντο τελικῶς διαφανεῖς καὶ ἀπεκάλυπτον, κρυμμένον εἰς τὴν ἐνδύμυχον οὐσίαν των, τὸ σπέρμα συγχρόνως τοῦ ἀπογείου των, τῆς ἀναποφεύκτου φθορᾶς των καὶ τῆς ἀναποφεύκτου ἀπωλείας τῆς ἀξίας των (dépassement). Κάθε κοινωνικὸν σύστημα περιεγράφετο κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἀκμὴ του, ἡ παρακμὴ του ὡς καὶ ἡ ἀντικατάστασις του δι' ἐνὸς «νέου καὶ καλλιτέρου» τρόπου οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως καθίσταντο προφανῶς κατανοητὰ χωρὶς τὴν ἀνάγκην παρεμβολῆς ἐνὸς ἐξωτερικοῦ παράγοντος εἰς τὸ ἀρχικὸν σχῆμα. Ὅθεν, ἡ μεγάλη φιλοδοξία κάθε συστηματικῆς κοινωνιολογίας δὲν ἦτο ἀκριβῶς νὰ ἐνσωματώσῃ εἰς ἕν σύνολον προτάσεων λογικῶς κλειστὸν τόσον τὴν θεωρίαν τῆς ὑφισταμένης διαρθρώσεως ὅσον καὶ ἐκείνην τῆς μελλοντικῆς μεταμορφώσεως τῆς κοινωνίας;

Θὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μάρξ νὰ κρημίσῃ τὸ ἀκατοίκητον κρυστάλλινον μέγαρον εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐκλείσεν ἡ εἰδωλολατρεία. Πράγματι (λεπτομέρεια ἥτις παρήλθεν ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν συγγραφέων τῶν πολυαριθμῶν καὶ ὀλοῦν ὀγκωδεστέρων ἔργων περὶ μαρξισμοῦ) δὲν ὑπάρχει δογματικὴ κατασκευὴ τοῦ μαρξισμοῦ, ἐξ ἐκείνων αἵτινες

κατέστησαν τοῦτον «ἐπιστήμην» καὶ «γνώσιν», ἥτις νὰ μὴ διεφεύσθη ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἥτις νὰ μὴ ἀνεσκευάσθη εὐρέως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς. Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ τὸ ἀποδείξωμεν ὑποβάλλοντες εἰς κριτικὴν ἔρευναν τὰς μαρξιστικὰς θεωρίας ἀναφορικῶς μὲ τὴν πάλην τῶν τάξεων, τὴν «διάρθρωτικὴν» κρίσιν τοῦ καθεστώτος, τὸν ἐπαναστατικὸν ρόλον τῆς ἐκμεταλλουμένης τάξεως καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἔρμηνείαν τῶν κοινωνικῶν μεταμορφώσεων.

I. Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Κατὰ τὸν Μάρξ ἡ κοινωνία εἰς τὸ βάθος τῆς διέπεται ἀπὸ ἓνα ἀδυσώπητον ντετερμινισμόν: αἱ ταξικαὶ διαφοραί, αἵτινες τὴν διαιροῦν καὶ ἀποξενώνουν τὰ ἄτομα γεννῶνται «ἀναγκαιῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τῶν ἀνθρώπων», ἀνεξαρτήτως τῆς δράσεως τοῦ Κράτους ἢ ἄλλης ἐξουσίας ἐξωτερικῆς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τάξιν. Ἀνταποκρίνονται «πάντοτε καὶ ἀναγκαιῶς» εἰς τὰς ὑλικὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς, αἵτινες ἐπικρατοῦν εἰς κάθε ἐποχὴν.

Γενεαλογία τῶν ἰθινοῦσῶν τάξεων

Δὲν πρόκειται νὰ κάμωμεν ἐνταῦθα τὴν κριτικὴν τῆς καθαρῶς οἰκονομικῆς γενεαλογίας, τὴν ὁποίαν ὁ μαρξισμὸς ἀποδίδει εἰς τὰς ἰθινοῦσας τάξεις. Παρατηροῦμεν οὐχ ἥττον ὅτι δύο ἰθινοῦσαι τάξεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὸ «Μαυνιφέστο» ἦτοι οἱ αὐθένται τῆς κοινωνίας τῶν σκλάβων καὶ οἱ χωροδεσπότηαι τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, δὲν περιλαμβάνονται εἰς αὐτὸ τὸ σχῆμα, ὅπερ θεωρεῖ τὴν κοινωνικὴν διάρθρωσιν ὡς μίαν ἀποκρυστάλλωσιν τῶν λειτουργικῶν διαιρέσεων τῆς παραγωγικῆς κοινωνίας.

Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ μᾶς προτείνει μίαν ἔρμηνείαν τῆς ἀνόδου τῆς (Δυτικῆς) φεουδαρχίας, ἥτις ρηγνύει τοὺς συνήθεις τύπους τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ καὶ θὰ ἠδύνατο μάλιστα νὰ χρησιμεύσῃ ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σύγχρονον θεωρίαν τῆς «μηχανῆς». «Ἡ ἀρχὴ τῆς φεουδαρχίας», λέγει, «εὐρίσκεται εἰς τὴν ὀργανωτικὴν διάρθρωσιν τῆς κατακτητικῆς στρατιᾶς ὡς ἀνεπτύχθη αὕτη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατακτήσεως».

Εἴμεθα μακρὰν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὸ κακῶς ἐπιλεγέν παράδειγμα τοῦ χειροκινήτου μύλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ «Μιζέρια τῆς Φιλοσοφίας» (σ.88 καὶ 105) ἀποδίδει τὴν πατρότητα τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος. Ὁ Μάρξ μᾶς καλεῖ ἐπὶ τούτου νὰ διαπιστώσωμεν δύο ἀποφασιστικὰ σημεῖα εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φεουδαρχισμοῦ: πρῶτον, τὴν ἐσωτερικὴν διάρθρωσιν τῆς στρατιωτικῆς μηχανῆς, δεύτερον, τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας τὰς ὑφισταμένας πρὸ καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν. Διότι «ἡ ὀργάνωσις αὕτη (κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς) πολεμικὴ δὲν μετεμορφώθη εἰς πραγματικὴν φεουδαρχίαν (δηλαδὴ εἰς πραγματικὴν κατέχουσαν τάξιν)

είμη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, αἵτινες εὐρέθησαν εἰς τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν». Τὸ πρῶτον φαινόμενον εἶναι συνεπῶς ἐνταῦθα ἡ εἰδικὴ μορφή τῆς στρατιωτικῆς μηχανῆς, ἣτις θὰ διαμορφώσῃ τὰς σχέσεις παραγωγῆς σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς καὶ πρὸς ὄφελός τῆς, ἀναλόγως τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ δώσωμεν εἰς τὸν Μάρξ ὅ,τι ὀφείλεται εἰς τὸν Μὰξ Βέμπερ καὶ ὑπενθυμίζομεν ἐπίσης σύντομα κατὰ τὸ δυνατόν τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς δουλείας. Πῶς νὰ ἀποδώσωμεν τὴν γένεσιν τῆς δουλείας εἰς μίαν ἐνέργειαν, καὶ δὴ ἀπομεμακρυσμένην, τοῦ «νόμου» τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας; Μία παρομοία ὑπόθεσις θὰ ἦτο τοσοῦτον περισσότερον παράλογος καθόσον οἱ Μάρξ καὶ Ἑγκελς οὐδέποτε ὑπερεξέτιμησαν τὴν σπουδαιότητα τῆς δουλείας διὰ χρέη, ἣτις ἄλλως τε εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ ἐξαφανισθῆ, ὅταν ἡ οἰκονομία τῶν δούλων (τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος) ἐγνώρισε τὴν πραγματικὴν τῆς ἀκμὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων τῆς προχριστιανικῆς περιόδου. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἑγκελς, ὅστις ἀπώθησε τὴν προβαλλομένην οἰκονομικὴν ἐξήγησιν τῆς δουλείας μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ κάμῃ μίαν ἄληθῆ ἀπολογία τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὁ Μάρξ δὲν εἶχε κανένα κόπον διὰ νὰ ἀντιληφθῆ ὀρθῶς τὰ πράγματα: ἡ δουλεία, καρπὸς τῆς κατακτῆσεως καὶ τῆς κτηνώδους βίας, εἶναι δι' αὐτὸν ἐν «γεγονὸς προοικονομικόν» καὶ ὡς τοιοῦτον δέον νὰ ἀναγνωρισθῆ.

Ἡ θεωρία, ἣτις ἀναγάγει τὸν «νόμον» τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας εἰς τὴν τάξιν ἐνὸς δημιουργήματος τῶν κατεχουσῶν τάξεων, εἶναι μία στενὴ θεωρία, ἣτις δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν, εἰμὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων ἀστικῶν κοινωνιῶν. Ὡς ταξικὴν ἐξουσίαν ὁ Μάρξ δὲν ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰμὴ ἐκείνην τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ οἰκονομικὴ ἐπιταγή καὶ ἐπιβάλλει ἡ ἐξέλιξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μεταμορφωθείσα διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θεωρίας εἰς πανανθρώπινον πεπρωμένον καὶ εἰς οὐσιώδη ἀποστολὴν ὄλων τῶν ἰθυνοσῶν τάξεων. Οὐχ ἦπτον ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία κάθε ἄλλο παρὰ ἀποτελεῖ τὸ πρωτογενὲς γνῶρισμα ἢ τὸ ἀποκλειστικὸν κριτήριον τῆς κοινωνικῆς ἐξουσίας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἰδιοποίησιν τῶν διαχειριστικῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν διαρθρώσεων, ἃς συνεπάγεται αὕτη, ἡ μονοπώλησις τῆς ἰδεολογικῆς ἐξουσίας ἀναγάγει μίαν ἰδιαιτέραν ὁμάδα εἰς τὴν τάξιν κατέχοντος καὶ ἀποκλειστικοῦ ἐρμηνέως τοῦ ἱεροῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ ἰδιοποίησις τῆς πολιτικο-στρατιωτικῆς ἐξουσίας θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἀνεξελέγκτου μειονότητος τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων τοῦ Κράτους καὶ τῶν μέσων ἐξαναγκασμοῦ, ἅτινα τοῦτο διαθέτει. Θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ δεῖξωμεν πῶς αἱ «ἰδιοποιήσεις» αὗται ἠδυνήθησαν, ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, νὰ προσφέρουν ἐμμέσως εἰς ὁμάδας μειονότητος, λειτουργικῶς διαφερούσας ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντας τὴν διαδικασίαν τῆς ἐργασίας, τὰς ἰδίας δυνατότητας δυναστεύσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τὰς ὁποίας πραγματοποιοῦν ἀμέσως αἱ ἀστικαὶ τάξεις τῶν ὁποίων τὴν μοῖραν ὁ Μάρξ

ἐγενίκευσε κατὰ τρόπον καταχρηστικόν : ἡ ἱστορία τῶν ἐκκλησιαστικῶν, φεουδαρχικῶν, γραφειοκρατικῶν τάξεων, παρέχει καταπληκτικὸν ἀριθμὸν παραδειγμάτων, ἅτινα θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀναφέρῃ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς τῆς πολυπλεύρου θεωρίας περὶ τῆς γενέσεως τῆς ταξικῆς ἐξουσίας.

Ἐξ ἄλλου κάθε ἐξουσία, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀποκτᾶται καὶ λειτουργῆ ἔκτος τοῦ πεδίου τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, παρέχει εἰς τὸν φορέα τῆς οἰκονομικῆς ἰσχύος, ἂν μὴ ὑπεροχῆν. Ὁ πλοῦτος, ὀρθῶς ὀρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Berkeley ὡς «ἡ ἐξουσία τοῦ κατευθύνειν τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα τοῦ ἄλλου» ἢ τουλάχιστον τὴν οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀκολουθεῖ τὴν ἐξουσίαν ὅπως ἡ σκιά τῆς.

Ἐπίσης μία ὁμὰς μὴ οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος λ.χ. στρατιωτικῆ, ἐκκλησιαστικῆ, γραφειοκρατικῆ κλπ., δὲν καθίσταται τάξις καὶ δὴ *ἄρχουσα τάξις* εἰμὴ ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐγκαταστάσεώς της εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν διὰ τῆς ἰδιοποιήσεως τῶν μέσων παραγωγῆς, καὶ ἐνδεχομένως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Συνεπῶς διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν σχέσεων παραγωγῆς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σταθεροποιήσῃ καὶ διαιωνίσῃ τὴν θέσιν της ὡς ἀνεξάρτητος ἢ ὡς ἄρχουσα ἢ ὡς ἐκμεταλλεύτρια τάξις.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀφαιρουμένης κάθε ἀπόψεως γενετικῆς, τὸ μαρξιστικὸν κριτήριον προσλαμβάνει ἀξίαν : «Τὸ διαφυλασσόμενον μυστικόν, τὸ κρυμμένον βᾶθος κάθε κοινωνικῆς διαρθρώσεως καὶ συνεπῶς τῆς πολιτικῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν αἱ σχέσεις ὑποταγῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως, ἐν ὀλίγοις, ὅσαι αἱ εἰδικαὶ μορφαὶ τοῦ Κράτους, εὐρίσκονται πάντοτε εἰς τὰς ἀμέσους σχέσεις τὰς ὑφισταμένας μεταξύ τῶν κυριάρχων τῶν σχέσεων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀμέσων παραγωγῶν».

Ἐδῶ ὁμως ἀρχίζουν αἱ δυσχέρειαι.

Ἡ πόλωσις τῆς κοινωνίας

Ἡ πόλωσις αὕτη ἀφορᾷ τὰ ζεύγη τῶν ἀνταγωνιζομένων τάξεων ὅπως ἀναφέρονται εἰς τὸ «Μανιφέστον» : δεσπότες καὶ σκλάβοι, φεουδάρχαι καὶ ὑποτελεῖς, πρωτομάστορες καὶ βοηθοί, καπιταλισταὶ καὶ ἐργάται. Ἐνταῦθα πρόκειται, πράγματι, περὶ τάξεων ἱεραρχικῶς διαρθρωμένων ἂν μὴ δημιουργημένων ἀπὸ ὀρισμένους τρόπους παραγωγῆς ἐξ ὧν ἡ μία ἰδιοποιεῖται τὴν ἐργασίαν τῆς ἄλλης λόγῳ τῆς κυριαρχικῆς θέσεώς της εἰς τὰς σχέσεις παραγωγῆς. Δὲν συμβαίνει ὁμως τὸ ἴδιον μὲ τοὺς πληβείους καὶ πατρικίους.

Οἱ πατρικιοὶ καὶ οἱ πληβεῖοι δὲν εἶναι τάξεις ἀντίστοιχοι ὑπὸ τὴν μαρξιστικὴν ἔννοιαν καὶ οἱ μακροὶ ἀγῶνες των δὲν εἶναι τοῦ ἰδίου τύπου ὡς οἱ κάθετοι ἀνταγωνισμοί, οἱ μόνον οἵτινες ἐξετάζονται ὑπὸ τοῦ μαρξισμοῦ. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ δύο τάξεων διαφοροποιημένων ἐκ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐργασίας ἢ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ἔργου εἰς ἐργασίαν διευθύνσεως καὶ εἰς ἐργασίαν ἐκτελέσεως, ἀλλὰ περὶ δύο θεμελιωδῶς ἑτερογενῶν κοινωνιῶν, καὶ δὴ δύο διαφορετικῶν λαῶν, ἐγκατεστημένων ἐπὶ καθαρῶς

διαφορετικῶν ἐδαφῶν καὶ διατηρουμένων εἰς ἀπόστασιν μεταξύ των ἀπὸ μίαν ἀδυσώπητον νομοθεσίαν «κάστας» χαρακτηριζομένην ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν μικτῶν γάμων. Ὁ εἰς ὁ λαὸς τῶν πατρικίων καὶ τῶν πελατῶν των, ὁ πραγματικὸς *populus romanus*, ἀπετέλει τὴν κανονικὴν κοινωνίαν καὶ ἐσχημάτιζε κράτος ἐνῶ ὁ ἄλλος, ἀποκλεισθεὶς τοῦ ἄστους, ἦτο μία ἄμορφος μᾶζα περιφρονημένων, ἄλλοδαπῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἣτις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰδικὴν τῆς ὀργάνωσιν εἰμὴ ἀφοῦ ἠπέλησε νὰ μεταναστεύσῃ καὶ νὰ στερήσῃ τὴν Ρώμην στρατιωτῶν καὶ φορολογουμένων ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἐξαπλωτικὴν τῆς πολιτικῆν.

Ἐὰν ἡ ἐκμεταλλευομένη τάξις εἶναι ἡ «κακὴ πλευρὰ» καθε κοινωνίας, ἡ κακὴ πλευρὰ τῆς κοινωνίας τῶν πατρικίων ὑπῆρξεν ἡ τάξις τῶν πελατῶν καὶ οὐχὶ ἡ *pleba*, ἣτις ἦτο *pleba*, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἠρνεῖτο νὰ μετάσχη τῆς κοινωνίας τῶν *gentile* καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν νόμον τῆς. Εὐρισκομένη ἐκτὸς τῆς κοινωνίας αὐτῆς καὶ ἀπολαύουσα ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ πλήρους αὐτονομίας εἰς τὴν οικονομικὴν τῆς δραστηριότητα, ἡ *pleba* δὲν ἦτο μία ὁμογενὴς τάξις. Εὐθύς ὡς ἔφθασε κάποιον βαθμὸν ὠριμότητος ἡ *pleba* διαφοροποιήθη εἰς τρία στοιχεῖα μὲ διαφορετικὰς τάσεις καὶ συμφέροντα: τοὺς πλουσίους, οἵτινες συντόμως ἠνώθησαν μὲ τοὺς πατρικίους διὰ νὰ ἀποτελέσουν τὴν δημοκρατικὴν *nobilitas*, τοὺς μικροὺς ἰδιοκτῆτας καὶ τοὺς προλεταρίους. Ἡ ἰδία παρεξήγησις ἀπαντᾶται εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Μάρξ παρουσίασε τὴν ἀντίθεσιν τῆς δυτικῆς ἀριστοκρατίας καὶ μπουρζουαζίας. «Ἡ φεουδαρχία», εἶπε, «εἶχεν ἐπίσης τὸ προλεταριάτο τῆς, τοὺς δουλοπαροίκους, οἵτινες περιέκλειον ὅλα τὰ σπέρματα τῆς μπουρζουαζίας». Αὐτὸ τὸ ὄραμα τῆς ἱστορικῆς συνεχείας (ληφθὲν ἄλλως τε ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς φιλολογίας τῆς ἐποχῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ Bazard) εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἀόριστα καὶ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ προκαλέσῃ πλάνην. Καὶ ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ δύο ἀντιτιθεμένων τάξεων ὑπὸ τὴν μαρξιστικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, ἀλλὰ περὶ δύο σαφῶς διακεκριμένων κοινωνιῶν, αἵτινες ἐδημιουργήθησαν συγχρόνως εἰς τὴν ἀναρχίαν τοῦ ΙΧου αἰῶνος καὶ βαδίζουσι ἢ μία παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἄλλης μέχρι τὸ 1789. Τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ δουλοπάροικοι περιεῖχον τὸ «σπέρμα τῆς μπουρζουαζίας» εἶναι ὡς νὰ ἀπλοποιῶμεν ὑπερμέτρως τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος. Σχεδὸν ὅλοι αἱ κοινωνίαι ἐγνώρισαν τὸ σύστημα τὸ φεουδαρχικὸν καὶ τῶν δουλοπαροίκων. Ἐὰν τοῦτο περιλαμβάνῃ πράγματι τὸ «σπέρμα τῆς μπουρζουαζίας» διερωτώμεθα διατί τοῦτο συνέβη μόνον εἰς τὰς πόλεις τῆς Δύσεως! Θὰ ἦτο τουλάχιστον παράλογον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ ἀστικὴ οικονομία προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου τῆς, δηλαδὴ τῆς κλειστῆς φεουδαλικῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ Μάρξ θέλει ἀπλῶς νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ μπουρζουαζίες ἐσχηματίσθησαν ἀρχικῶς ἀπὸ φυγάδας δουλοπαροίκους. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει καμίαν σχέσιν μὲ τὴν διαλεκτικὴν τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Ὡς τονίζει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ, οἱ δουλοπάροικοι, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις, «δὲν κατέστησαν ἐλεύθεροι ὡς τάξις ἀλλὰ ἀτομικῶς». Ὁμοίως «ὅταν ἡ γαλλικὴ μπουρζουαζία ἀνέτρεψε τὴν κυριαρχίαν τῆς ἀριστοκρατίας ἐπέτρεψεν οὕτω εἰς πολλοὺς προλεταρίους νὰ ὑψωθοῦν ὑπεράνω τοῦ προλεταριάτου ἀλλὰ μόνον

ἐφ' ὅσον ἐγίνοντο ἄστοι» τοῦθ' ὅπερ οὐδὸλως σημαίνει ὅτι τὸ προλεταριάτον περιεῖχε τὸ «σπέρμα» τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐξ ἄλλου, αὐτὴ ἡ προλεταριακὴ προέλευσις τῶν πρώτων ἀστῶν φαίνεται ἀνακριβής. Αἱ πρόσφατοι μελέται ὡς λ.χ. τοῦ J. Lestocqμοῖ διὰ τὴν Φλάνδραν ἢ τοῦ G. Luzzato διὰ τὴν Ἰταλίαν, ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ πρώτοι κάτοικοι τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων ἦσαν κυρίως μικροῖδιοκτῆται ἀκινήτων τῶν περιχώρων, λειτουργοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἢ διοικητικῆς ἱεραρχίας, τέλος μικροὶ εὐγενεῖς τῶν κατωτέρων βαθμίδων, τοῦθ' ὅπερ, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἐξηγεῖ τὴν πραγματικὴν οικονομικὴν καὶ πολιτικὴν τυραννίαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄστοι ἄρχοντες ἤσκουν ἐπὶ τῶν χωρικῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας, αἵτινες ὑπήγοντο εἰς τὰς πόλεις.

Θίγομεν ἐνταῦθα τὸ βασικὸν μειονέκτημα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας. Διὰ τὸν Μάρξ κάθε κοινωνικὸν σύστημα προσδιορίζεται ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένον τρόπον παραγωγῆς, ὅστις χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν δύο ἀνταγωνιζομένων τάξεων τελουσῶν εἰς μίαν θεμελιώδη σχέσιν ἐκμεταλλεύσεως καὶ καταδυναστεύσεως. Ὡς ἔγραφεν ὁ Μπουχάριν ὅταν ἦτο ὁ ἐπίσημος θεωρητικὸς τῆς κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς «αἱ βασικαὶ τάξεις μιᾶς δεδομένης κοινωνικῆς μορφῆς, αἱ τάξεις ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῆς λέξεως, εἶναι δύο: ἡ ἰθύνουσα τάξις, ἡ κατέχουσα τὰ μέσα παραγωγῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ὑποτελὴς τάξις, ἡ ἑστερημένη τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ ἐργαζομένη διὰ τὴν πρώτην ἀφ' ἑτέρου». Οὐχ ἦττον ὁ Λένιν ἔδωκε τὴν πλέον ὀριακὴν διατύπωσιν τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς περὶ κοινωνικῆς πολώσεως: «αἱ τάξεις εἶναι ὁμάδες ἀνθρώπων ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία δύναται νὰ ἰδιοποιηθῇ τὴν ἐργασίαν τῆς ἄλλης λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς θέσεως ἣν κατέχουν εἰς τὸ σύστημα τῆς οἰκονομίας».

Αἱ ἀνεξάρτητοι τάξεις

Εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν τῶν «βασικῶν» τάξεων, ἣτις μεταχειρίζεται τὰς ἄλλας ὡς κατάλοιπα τοῦ προηγουμένου «τρόπου παραγωγῆς» ἢ μᾶλλον ὡς ἐρμαφρόδιτα προϊόντα ἑστερημένα πάσης ἱστορικῆς ἀποτελεσματικότητος, δὲν ὑπάρχει θέσις οὔτε διὰ τὸν ἀνεξάρτητον χωρικὸν οὔτε διὰ τὸν ἀνεξάρτητον βιοτέχνην (τεχνίτην). Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ τάξεων, αἵτινες κατεδείχθησαν πλειστάκις «βασικαί», αἵτινες ὅμως δὲν ἀνεπτύχθησαν ὀλιγώτερον ἔξω τῆς σχέσεως ἐκμεταλλεύσεως καὶ καταδυναστεύσεως, ἐκ τῆς ὁποίας σχέσεως, κατὰ τὸν Μάρξ, ἀπορρέουν ὅλαι αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν τάξεων. Δὲν παρεῖδε οὐχ ἦττον τὸν ρόλον, ἐνίοτε πρωταρχικόν, τὸν ὁποῖον αἱ τάξεις αὐταὶ ἔπαιξαν λ.χ. εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Ἐπίσης, ὁμιλῶν περὶ τῆς μικρᾶς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ὑπογραμμίζει τὸν σημαντικὸν ρόλον ὃν αὐτὴ ἔπαιξε «διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας» καὶ παρατηρεῖ ὅτι αὐτὴ «ἀπετέλεσε τὴν οἰκονομικὴν βᾶσιν τῆς κοινωνίας κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον».

Ἡ μικρὰ ἀκίνητος ἐκμετάλλεσις καὶ τὸ ἀνεξάρτητον βιοτεχνικὸν ἐπάγγελμα, λέγει, «ἀπετέλουν τὴν οἰκονομικὴν βᾶσιν τῶν ἀρχαίων κοινοτήτων

εις τὴν καλλιτέραν των περιόδον, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἀνατολικῆς (κρατικῆς) συλλογικῆς ιδιοκτησίας καὶ πρὶν οἱ δοῦλοι κυριαρχήσουσιν σοβαρῶς τῆς παραγωγῆς». Ἡ τάξις ὅμως αὐτῆ τῶν ἀνεξαρτήτων χωρικῶν δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ «βάσις» τῶν ἀρχαίων «πόλεων». Τὴν ἐπανευρίσκομεν ἐπίσης εἰς τὰς καλλιτέρας περιόδους τοῦ Βυζαντίου ἔνθα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἡρακλείου, ἡ ἀκίνητος ιδιοκτησία τῶν *στρατιωτῶν* καὶ τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν κατέστη ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς αὐτοκρατορίας. «Ἡ μικρὰ ιδιοκτησία ἔχει μεγάλα πλεονεκτήματα ἀπὸ ἀπόψεως πληρωμῆς τῶν φόρων καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα ἐξαφανίζονται ὅταν ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν μικρῶν ιδιοκτητῶν». Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμνοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ὅπου περικλείεται ἡ ἀγροτική πολιτική τῆς μεγάλης ἐποχῆς τοῦ Βυζαντίου (843—1025) μᾶς παρουσιάζουν μίαν διαλεκτικὴν, ἥτις ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καταχρηστικὴν διχοτόμησιν τοῦ μαρξισμοῦ: ἐνταῦθα, τὸ γραφειοκρατικὸν Κράτος ὑπέϊκον εἰς τὴν ἰδικὴν του λογικὴν, καθίσταται ὁ «ὑπερασπιστὴς» τῶν «ἀνεξαρτήτων» ἀπειλουμένων ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς «λατιφουνδιούχους».

Ἐὰν εἶναι δύσκολον νὰ ὑπαγάγωμεν τοὺς ἀνεξαρτήτους παραγωγούς» εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν «σχέσεων παραγωγῆς», ἡ μαρξιστικὴ μεθοδολογία καθιστᾷ ἀκατανόητον τὴν πλειονότητα τῶν ἐξουσιῶν, ἥτις εἰς πᾶσαν ἐποχὴν χαρακτηρίζει τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν.

Ὁ Μάρξ προϋποθέτει ὅτι κάθε κοινωνία προσδιορίζεται ἀπὸ ἓνα μόνον τρόπον παραγωγῆς καὶ ὅτι, συνεπῶς, ὅλαι αἱ οἰκονομικαί, πολιτικαί, ἰδεολογικαί ἐξουσίαι εὐρίσκονται ἐκάστοτε συγκεντρωμέναι εἰς χεῖρας μιᾶς μόνου ἰθυνούσης τάξεως. Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ ἀνικανότης του νὰ κατανοήσῃ τὴν βαθεῖαν μεταβολήν, τὴν πραγματικὴν «μετατροπὴν εἰς ἓν ἄλλο εἶδος» χαρακτηριζομένην ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐλευθέρως μπουρζουαζίας ἐναντι τῆς κλειστῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς δουλοπαροικίας. Κατ' αὐτόν, ὁ Μεσαίων δὲν ἐγνώρισεν εἰμὴ ἓνα μόνον τρόπον παραγωγῆς: τὸν φεουδαρχικὸν καὶ «ἡ οἰκονομικὴ διάρθρωσις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας εἶναι συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας». Ἐφ' ὅσον τὸ σχῆμα του ἀπαιτεῖ ὅπως κάθε κοινωνικὸν σύστημα προέρχεται ἐκ τοῦ προηγουμένου συστήματος, θὰ πρέπει «τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς, ἅτινα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς βάσις διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς μπουρζουαζίας» νὰ εἶναι «προϊόντα τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας». Παρομοία ὑπόθεσις εἶναι καθαρὸν τεχνικὸν κατασκεῦασμα: ἡ μπουρζουαζία ὑπῆρξε μία τάξις καθ' ὅλοκληρίαν νέα, τῆς ὁποίας τὴν ἄνοδον οὐδὲν προοιῶνιζεν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς φεουδαρχίας. Ἄντιθέτως πρὸς ὅ,τι λέγει ὁ Μάρξ «ἡ μικρὰ ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευσις καὶ ἡ ἀνεξάρτητος βιοτεχνία» οὐδέποτε ἀπετέλεσαν, οὔτε κὰν «μερικῶς», «τὴν βάσιν τοῦ φεουδαρχικοῦ τρόπου παραγωγῆς». Ἡ φεουδαρχικὴ ιδιοκτησία δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ ἓνα ὅλο ἐν περιοριζόμενον τομέα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ Μεσαίωτος καὶ ἡ «ἀνεξάρτητος βιοτεχνία» ἀνεπτύχθη διὰ μιᾶς ἐκτὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀκινήτου ιδιοκτησίας.

Τὸ μαρξιστικὸν ἀξίωμα θὰ ἦτο ἰσχυρὸν ἐὰν ἡ κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ἐκι-

νείτο εἰμὴ δι' ἑνὸς καὶ μόνου ρεύματος ἐνεργείας (ἢ «μάχη τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῆς φύσεως») ἀφίνον εἰς τὴν σκιάν ἢ εἰς μίαν ἀπλήν ἐπιφανειακὴν ζωὴν ὅλας τὰς ἄλλας πολιτικές, στρατιωτικές, πνευματικές δυνάμεις, τὰς ὁποίας βλέπομεν νὰ παλαίουν μεταξύ των διὰ τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν δίνην τῆς ἱστορίας. Ἀκόμη θὰ ἔπρεπε ὅπως κάθε τρόπος παραγωγῆς εἶναι ἐκάστοτε πράγματι ἰκανὸς νὰ περιλάβῃ ὁλόκληρον τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ συγχωνεύῃ τὸ σύνολον τῶν παραγωγῶν καὶ τῶν διαμεσολαβητῶν εἰς ἓν καὶ μόνον δίκτυον ἐντολῶν καὶ διαταγῶν. Ὁ τύπος ὅμως αὐτὸς τῆς ἐνιαίας κοινωνίας καὶ οἰκονομίας εἶναι μᾶλλον σπάνιος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν. Συνηθέστερον ἔχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ἓν οἰκονομικὸν σύμπλεγμα διαρθρωμένον εἰς πλείονας τομεῖς, εἰς πλείονας κρατούσας ἢ ἀνεξαρτήτους τάξεις συνυπαρχούσας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἰδίας κοινωνίας.

«Ἡ ἐξουσία σταματᾷ τὴν ἐξουσίαν». Ἡ ρῆσις τοῦ Montesquieu ἰσχύει ἐπίσης διὰ τὴν κοινωνικὴν ἐξουσίαν: αὐτὸς ὁ περιορισμὸς τῆς ταξικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ ὀριζοντίου πεδίου ἐμφανίζεται ὅταν τύποι ἐξουσίας διαφορετικοῦ σχηματισμοῦ, διαρθρώσεως καὶ δυναμιμοῦ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως συνυπάρχουν. Εἰς τὸν Δυτικὸν Μεσαίωνα λ.χ. ἔχομεν *δύο οἰκονομικὰ ὁργανώσεις*, αἵτινες εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν συμβιώσεως; ἢ μία, ἀστική, συγκεντρωμένη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ προσανατολιζομένη πρὸς τὴν καθαρῶς οἰκονομικὴν δραστηριότητα, κυβερνωμένη ἀπὸ μίαν μπουρζουαζίαν, ἣτις κατέκτησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐξῆ ὑπὸ τὸ δίκαιον ὅπερ αὕτη ἔδωσεν εἰς ἑαυτήν. Καὶ ἡ ἄλλη φεουδαλική, κλειστή, ἣτις ὑπέτασσε τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν εἰς *δύο τάξεις*, προελεύσεως καὶ διαρθρώσεως τελείως διαφορετικῆς, τοὺς στρατιωτικοὺς *εὐγενεῖς* καὶ τὸν *κλήρον*. Αὐτὰς τὰς δύο φεουδαλικὰς τάξεις, στηριζομένας εἰς τὴν δουλοπαροικίαν (ἐστερημένας ὅμως τῆς ὑποτελικῆς διαρθρώσεως τῆς Δύσεως) τὰς ἐπανευρίσκομεν τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐδῶ, ὅμως, αἱ μεγάλα ἰδιοκτησίαι περιβάλλονται ἀπὸ μίαν μᾶζαν ἐλευθέρων χωρικῶν καὶ φεουδαρχικῶν στρατιωτῶν ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων οἱ βαρέως ὀπλισμένοι *στρατιῶται* τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ τείνουσιν ἤδη νὰ σχηματίσουν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἐνσωματοῦνται εἰς ἓνα κρατικοποιημένον τομέα γραφειοκρατικῆς διαχειρίσεως, ὅστις συνυπάρχει μὲ μίαν εὐημεροῦσαν μπουρζουαζίαν, πολιτικῶς ὅμως ὁλοῦν ἐλάσσονος σημασίας καὶ συνεχῶς παλαίουσεν κατὰ τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν κεντροφύγων τάσεων τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ κλήρου.

Αἱ «μικταὶ» κοινωνίαι

Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς *μικτῆς* κοινωνίας ἀπαντᾶται λίαν συχνὰ εἰς τὴν ἱστορίαν. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μέχρι τῆς ἀνόδου τοῦ συγχρόνου καπιταλισμοῦ ἢ ἀδυναμία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καθίστα ἀδύνατον τὸν μόνιμον καὶ ὀργανικὸν σύνδεσμον μεταξύ τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας. Πόλεις καὶ ὑπαιθρος ἕμενον κλεισταὶ αἱ μὲν εἰς τὰς δέ,

ἀναπτυσσόμεναι ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης καὶ δίδουσαι εἰς ἑαυτὰς οικονομικούς καὶ πολιτικούς θεσμούς οὐσιωδῶς διαφορετικούς, ἂν μὴ ἀντιθέτους. Μόνον εἰς τὸν σύγχρονον καπιταλισμὸν ἢ οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς (ἢ φιλελευθέρα οἰκονομία) ἀνεπτύχθη εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἀγροτικῆς καὶ ἀστικῆς οἰκονομίας: ἡ μετατροπὴ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, οὐσιωδῶν καὶ μὴ, εἰς ἐμπορεύματα ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐνοποίησιν τοῦ οἰκονομικοῦ χώρου καὶ τὴν ἐνωμάτως ὄλων τῶν παραγωγικῶν πυρήνων εἰς ἓν ἐνιαῖον δίκτυον ἀλληλεξαρτήσεων. Εἰς τὸν προκαπιταλιστικὸν ὅμως κόσμον, κανεὶς τρόπος παραγωγῆς δὲν ἀνεπτύχθη ἐπαρκῶς πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς. Ὁ βαθμὸς οἰκονομικῆς ἐνοποιήσεως ἦτο συνεπῶς συνάρτησις τῆς κρατικῆς ἰσχύος καὶ τῶν προόδων τῆς γραφειοκρατικῆς συγκεντρώσεως παρὰ καρπὸς τῆς αὐθορμήτου ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ὠραιότερας περιόδους τῶν γραφειοκρατικῶν συστημάτων, ἡ κρατικὴ συγκεντρωσις τῶν ἐξουσιῶν, ἡ ἐνοποίησις τοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ ἡ λειτουργοποίησις τῆς ἰθυνοῦσης τάξεως δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ προωθηθοῦν πέραν ὠρισμένου ὁρίου. Ἡ ἱστορία τῆς Αἰγύπτου τῶν Φαραῶ παρέχει τὴν ἀπόδειξιν. Πράγματι, πουθενὰ ἄλλοῦ ἢ κρατικοποίησις τῆς οἰκονομίας δὲν προωθήθη τόσον πολὺ ὅσον εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν IV καὶ ἰδίᾳ τὴν XII καὶ τὴν XVIII δυναστείαν. Τὸ σύνολον τῆς γῆς καὶ τῶν προϊόντων τῆς ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος.

Ἡ γῆ, τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ βιοτέχνου (τεχνίτου) ἢ ἐμπορίου διενέμετο ὑπὸ τῶν κρατικῶν ὀργάνων. Ἡ πλαισίωσις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἐπέτρεπεν εἰς τὸ κράτος νὰ κινητοποιῆ τὴν ἀναγκαίαν ἐργατικὴν δύναμιν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων ἔργων. Ἐν ὀλίγοις, ἡ κεντρικὴ ἐξουσία διέθετε κυριαρχικῶς τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἀγαθῶν εἰς εἶδος καὶ ὑπηρεσίας.

Ἐναντι τοῦ «πανισχύρου» κράτους ὑφίστατο πάντοτε τουλάχιστον μία ἀνεξάρτητος ἐξουσία: ὁ κλήρος, δύναμις τοσοῦτον πλέον σημαντικὴ ὅσον ἡ μοναρχία εὕρισκεν εἰς τὴν θεϊκὴν τῆς προέλευσιν τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του. Ἐπίσης οἱ ναοὶ ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ δωρεᾶς ὀλοῦν περισσότερον σημαντικὰς, ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τὰ κρατικὰ κτήματα ἐνῶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν λειτουργήμα, ἀμειβόμενον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς γῆς, καθίστατο κληρονομικὸν καὶ διέφευγε τοὺς κανόνας τῶν διοικητικῶν διατυπώσεων. Πρὸς τὰ τέλη τῆς V δυναστείας «μία ἐκκλησιαστικὴ ἀριστοκρατία, συνήθως κληρονομικὴ, ἀμφισβητεῖ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν: ἡ ἄσκησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροήν».

Ἐνῶ οἱ ναοὶ, ἀπηλλαγμένοι φόρων, ὑπηρεσιῶν καὶ πάσης φύσεως ἐπιβαρύνσεων, καθίσταντο κράτος ἐν κράτει καὶ ὑπέσκαπτον τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους, ἡ χειραφέτησις τοῦ κλήρου ἀπεδέσμευε ὅλας τὰς κεντροφύγους δυνάμεις ὅς περιέκλειε τὸ κράτος. Ὑπὸ τὰς προκαπιταλιστικὰς συνθήκας, ἡ ἐνόησις τῆς γραφειοκρατίας εἶναι συχνὰ μᾶλλον φαινομενικὴ παρὰ πραγματικὴ καὶ δὲν στηρίζεται εἰς οὐδεμίαν κατάλληλον οἰκονομικὴν βᾶσιν, λ.χ. τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων καθ' ὅλην τὴν χώραν μετατρέποντα ὅλας τὰς μονάδας

παραγωγής εις τμήματα ἀλληλέγγυα τοῦ συνόλου. Οὕτω λ.χ. ἡ αὐτοκρατορία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, ἣτις ἠγνόει τὴν νομισματικὴν οἰκονομίαν καὶ τῆς ὁποίας ἢ εἰς μεγάλην κλίμακα συναλλαγὴ ἦτο κατανεμημένη εἰς πλείονα διοικητικὰ διαμερίσματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐλειτούργει ὡς ἓν μικρὸν κράτος καὶ ἀντέγραφε λέξιν πρὸς λέξιν ὅλας τὰς διατυπώσεις τῆς κεντρικῆς διοικήσεως. Ὅθεν, ὡς λέγει ὁ Breasted, «εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον ἀδυναμίας τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀρχίζει ἡ «ἐξάρθρωσις» τῆς γραφειοκρατικῆς μηχανῆς καὶ ἡ χειραφέτησις τῶν «μοναρχῶν», οἵτινες δημιουργοῦν πραγματικὰς φεουδαρχικὰς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν, τὰ ὅποια ἀποσποῦν ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κέντρου». Τελικῶς, ἡ Αἰγύπτου ἐπανέρχεται εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ φεουδαρχικοῦ τεμαχισμοῦ, ὅστις χαρακτηρίζει τόσον τὴν ἀρχὴν ὅσον καὶ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῆς (μετὰ τὴν ΧΙΧ δυναστείαν).

Ἐντὶ τῶν ἐνιαίων οἰκονομιῶν καὶ τῶν διχοτομημένων ἀπὸ τὴν πόλωσιν οἰκονομιῶν, ὡς περιγράφονται ὑπὸ τοῦ Μάρξ, βλέπομεν ὅθεν πολυκέντρα οἰκονομικὰ συστήματα ἔνθα πλείονες τάξεις ἐξ ἴσου ἐκμεταλλεύτριαι, ἢ τουλάχιστον ἀνεξάρτητοι, ἀντιμετωπίζουν ἑαυτὰς καὶ περιορίζονται ἀμοιβαίως εἰς μίαν συνεχῆ πάλην διὰ τὴν σταθεροποίησιν ἢ τὴν ἀνακατανομὴν τῶν ζωνῶν κυριαρχίας.

Ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποιον τὸ πολυπλευρον αὐτὸ δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὴν μαρξιστικὴν θεωρίαν ὀφείλεται εἰς τὰ ἀνατρεπτικὰ συμπεράσματά της ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρμονίαν τοῦ συστήματος. Ἡ ἐξέτασις τῶν κυρίως μυθολογικῶν ἀπόψεων τοῦ Μάρξ περὶ τῆς «αὐτοκαταστροφῆς» τῶν κοινωνικῶν συστημάτων καὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀπόδειξιν.

ΙΙ. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ

Κατὰ τὸν Μάρξ, ἡ τάξις ἣτις δεσπόζει ἐκάστοτε εἰς τὴν κοινωνίαν ὀφείλει τὴν ὑπεροχὴν της εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ρόλον της εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν. «Ἄσυνείδητος καὶ παθητικὸς παράγων τῆς προόδου», ὅστις καθ' ὅλην τὴν «προϊστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος» δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὴν προστάτιδα θεότητα τῶν Φώτων, ἀλλὰ «μὲ αὐτὸν τὸν τρομερὸν Θεὸν τῶν εἰδωλολατρῶν, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ πῖν τὸ νέκταρ παρὰ μόνον μὲ τὸ κρανίον τῶν θυμάτων του», ἡ ἐκμεταλλεύτρια τάξις διατηρεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν κυριαρχίαν της τόσον καιρὸν ὅσον πληροῖ μίαν προοδευτικὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν καὶ εὐνοεῖ τὴν «συνεχῆ» αὐξήσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Αὐταὶ ὅμως αἱ δυνατότητες δὲν εἶναι ἀπεριόριστοι: διότι θὰ ἔλθῃ στιγμή καθ' ἣν θὰ ἐκραγῇ μία «ἀντίθεσις» εἰς τὰς «σχέσεις» παραγωγῆς, αἵτινες ἐξασφαλίζουν τὴν κυριαρχίαν της καὶ τὰς ἀναγκαιότητας τῆς τεχνικο-οικονομικῆς προόδου. Τοῦτο θὰ εἶναι τότε ἡ γενικὴ, διαρθρωτικὴ κρίσις τοῦ καθεστώτος.

Τὸ μαρξιστικὸν πρότυπον

Εἰς τὸν περίφημον πρόλογον τῆς «Κριτικῆς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας»

εὐρίσκομεν ἓνα ἀκριβῆ ὄρισμὸν τοῦ οὐσιώδους φαινομένου ὅπερ, κατὰ τὸν Μάρξ, προκαλεῖ ἐκάστοτε τὴν καταστροφὴν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν καθεστώτων καὶ προσδιορίζει τὴν ἐπαναστατικὴν τῶν ἀνατροπῆν:

«Εἰς ἓνα ὠρισμένον βαθμὸν τῆς ἀ.απτύξεως τῶν, αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις τῆς κοινωνίας ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὰς ὑφισταμένας σχέσεις παραγωγῆς ἢ, κατὰ νομικὴν ἔκφρασιν, μετὰ τὰς σχέσεις ἰδιοκτησίας ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθησαν μέχρι τοῦδε».

Αὕτῃ ἡ «ἀντίθεσις» ἐκφυλίζεται ταχέως εἰς ἀνοικτὴν ἀντίθεσιν ὅπερ σημαίνει ἀναστολὴν τῆς οικονομικῆς διευρύνσεως: «ἀπὸ μορφᾶς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, αἱ σχέσεις αὗται (παραγωγῆς καὶ ἰδιοκτησίας) μεταβάλλονται εἰς ἐμπόδια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων». Μία τοιαύτη ὁμως κατάστασις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαιωνισθῇ καὶ «τότε ἀρχίζει μία περίοδος κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως» ἣτις θὰ θέσῃ μίαν νέαν τάξιν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς προόδου. Οὕτω προκαλεῖται ἡ κρίσις «ἐκ τῆς συγκρούσεως, ἣτις ἔλαβε χώραν μετὰ τῶν παραγωγικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων καὶ τῶν σχέσεων παραγωγῆς» καὶ ἡ ἔκβασίς της θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς ὠριμότητος τῶν ὑφισταμένων παραγωγικῶν δυνάμεων. Διότι...

... «μία κοινωνικὴ μορφή δὲν ἐξαφανίζεται ποτὲ πρὶν ἢ ἀναπτυχθοῦν ὅλαι αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, τὰς ὁποίας δύναται νὰ περικλείη, οὐδέποτε δὲ νεαὶ καὶ ἀνώτεραι σχέσεις παραγωγῆς ὑποκαθίστανται πρὶν αἱ ὑλικά συνθηκαὶ ὑπάρξεως τῶν σχέσεων αὐτῶν ἐκδηλωθοῦν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς ἰδίας παλαιᾶς κοινωνίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ἀνθρωπότης θέτει πάντοτε προβλήματα, τὰ ὁποῖα δύναται αὕτη νὰ ἐπιλύσῃ καθόσον ἐξετάζοντες ἐγγύτερον θὰ εὐρωμεν πάντοτε ὅτι τὸ πρόβλημα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἀναφύεται εἰμὴ ἐκεῖ ὅπου αἱ ὑλικά συνθηκαὶ ἐπιλύσεως του ὑφίστανται ἤδη ἢ τουλάχιστον κυοφοροῦνται».

«Τί δυναμικὴ αἰσιοδοξία ἀπορρέει ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτάς: ἡ ἀνθρωπότης δὲν θέτει εἰμὴ προβλήματα, ἅτινα δύναται αὕτη νὰ ἐπιλύσῃ» ἐσχολίαζεν ὁ Πλεχάνωφ εἰς μίαν ἐποχὴν καθ' ἣν οὐδεὶς εἰς τὸ ἐργατικὸν κίνημα ὑποπτεύετο ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐπρόκειτο νὰ τεθῇ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἣτις ἦτο ἐλάχιστα προπαρασκευασμένη διὰ νὰ τὸ ἐπιλύσῃ. Πράγματι, μόνον ἡ αἰσιοδοξία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἐν τόσον μυθολογικὸν κατασκευάσμα καὶ μόνον ὁ ἐνθουσιασμὸς ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Πλεχάνωφ καὶ τοὺς ἀναριθμητοὺς σχολιαστὰς νὰ παρατηρήσουν ὅτι οὐδέποτε ὁ Μάρξ συνεισέφερε τὴν ἐλάχιστην ἀπόδειξιν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς τῆς θέσεως ὅπου ὅλαι αἱ ἡγήτιδες τάξεις τοῦ παρελθόντος ἐμφανίζονται ὡς ἐπιχειρηματῆται τοῦ τύπου Schumpeter καὶ ὅπου ἡ κρίσις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ὑπερπαραγωγῆς καθίσταται αἰφνιδίως ἀναδρομικὴ καὶ κατευθύνει ὅλας τὰς ἐπαναστατικὰς μεταβολὰς τοῦ παρελθόντος.

Βεβαίως ὁ Μάρξ ἐπίστευσε μίαν στιγμὴν ὅτι εὐρεν ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας του εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας (τῆς Δύσεως).

«Διὰ νὰ κρίνωμεν καλῶς τὴν φεουδαρχικὴν παραγωγὴν, πρέπει νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς ἓνα τρόπον παραγωγῆς βασιζόμενον εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν.

Πρέπει νά δείξωμεν πῶς παρήγετο ὁ πλοῦτος ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, πῶς ἀνεπτύσσοντο αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις συγχρόνως μὲ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν τάξεων, πῶς ἢ μία τῶν τάξεων, ἢ κακὴ πλευρά, τὸ δυσάρεστον τμῆμα τῆς κοινωνίας, ἤρξανε συνεχῶς μέχρι τοῦ σημείου ὥστε αἱ ὕλικοι συνθήκαι τῆς χειραφετήσεώς του ἔφθασαν τὸ σημεῖον τῆς ὠριμότητος».

Δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νά ἐκλέξη χειρότερον παράδειγμα. Ὁ Μάρξ φαντάζεται μίαν δυναμικὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν, ἐλαυνομένην ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιον κίνημα «συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων», τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τοῦ συγχρόνου καπιταλισμοῦ. Ἡ αὐξησις ὅμως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἰδέα τοῦ κέρδους ἣτις εἶναι τὸ ἀντίστοιχόν της, εἶναι ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν κατάστασιν τῆς φεουδαρχικῆς ἰδιοκτησίας.

«Οὐδαμοῦ», λέγει ὁ J. Pirenne, «διακρίνομεν τὴν παραμικρὰν προσπάθειαν ἐγκαταλείψεως τῶν παλαιῶν μεθόδων ἀμειψισποράς (assolement), διὰ νὰ προσαρμόσωμεν τὰς καλλιεργεῖας εἰς τὰς ἰδιότητας τοῦ ἐδάφους, διὰ νὰ τελειοποιήσωμεν τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα. Τὸ ἀπέραντον ἀκίνητον κεφάλαιον ὅπερ διαθέτουν ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν παράγει τελικῶς εἰμὴ ἀσήμαντον ἔγγειον πρόσοδον ἐν συγκρίσει μὲ τὴν δυναμικὴν της ἰκανότητα».

Οὐσιωδῶς στατική, κλειστή, ξένη πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ κέρδους καὶ τῆς μεγιστοποιήσεως τοῦ κέρδους, ἡ φεουδαρχικὴ ἰδιοκτησία δὲν εἶχε ποτὲ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν καὶ γονιμότητα, τὰς ὁποίας τῆς ἀποδίδει ὁ Μάρξ. «Ἀντὶ νὰ κλείσῃ τὴν μπουρζουαζίαν, θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἶπη, ἀντιθέτως, ὅτι ἐπεβράδυνε τὴν ἐμφάνισίν της».

Ὁ Μάρξ καὶ ὁ προκαπιταλιστικὸς μαρασμὸς

Ὁ Μάρξ, ὅστις περιέγραψε μὲ διθυραμβικὸν τρόπον τὴν βραδεῖαν ἄνοδον τῆς συγχρόνου ἀστικῆς κοινωνίας, οὐδέποτε κατέδειξε τὸν ἐξαιρετικὸν χαρακτήρα τῆς ἐξελίξεως, ἣτις τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν σκουριὰν τοῦ Παλαιοῦ Καθεστώτος καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀξίας του εἰς τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας. Αὐτὸς ὅστις ἀντέταξε κατὰ τὸν πλεον ἀπότομον τρόπον τὸν «ἐπαναστατικὸν» οἰκονομικὸν δυναμισμόν τῆς καπιταλιστικῆς μπουρζουαζίας εἰς τὴν ἀκινήσιαν «ὄλων τῶν προηγουμένων τάξεων», εἰς τὴν «παχυλὴν ὀκηρίαν» τῶν φεουδαρχικῶν, εἰς τὴν «μὴ παραγωγικὴν ἀποθησαύρισιν» εἰς τὸν παρασιτισμὸν τῆς γραφειοκρατίας, κατεσκεύασεν ὀλόκληρον ἐξήγησιν τῆς «παγκοσμίου» ἱστορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ «ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» ἐμφανίζεται ὡς ἐν ζηλότυπον δημιουργημα ὅπερ ὑπόσχεται συμμαχίαν καὶ πίστιν εἰς τὰς τάξεις αἰτινες τὸ ὑπηρετοῦν καὶ αἰτινες ἐγκαταλείπουν μὲ ὀργὴν ἐκείνας αἰτινες παύουν νὰ ὑπακούουν εἰς τὰ κελεύσματά του.

Ἐν τούτοις ὁ Μάρξ ἤξερεν ἀπόλυτα πόσον εἶναι παράλογον νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς παραγωγικοὺς σκοποὺς εἰς τὰς ἡγετικὰς τάξεις τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν θέλησιν τεχνικῶν καινοτομιῶν, αἰτινες χαρακτηρίζουν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὴν τάξιν τῶν συγχρόνων ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ μπουρζουαζία, λέγει εἰς

τὸ κομμουνιστικὸν κανιφέστον ... «δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς συνεχοῦς ἀνατροπῆς τῶν μέσων ἐργασίας καὶ τοῦ τρόπου παραγωγῆς, δηλαδὴ ὄλων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἡ διατήρησις τοῦ παλαιοῦ τρόπου παραγωγῆς ἦτο ἀντιθέτως ὁ πρῶτος ὄρος ὑπάρξεως ὄλων τῶν προηγουμένων βιομηχανικῶν τάξεων. Αὐτὴ ἡ συνεχὴς ἀνατροπὴ τῶν τρόπων παραγωγῆς, αὐτὸς ὁ συνεχὴς κλονισμὸς ὀλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, αὐτὴ ἡ συνεχὴς ἀναταραχὴ καὶ ἔλλειψις ἀσφαλείας διακρίνουν τὴν ἀστικὴν περίοδον ἀπὸ ὅλας τὰς προηγουμένας ἐποχάς».

Κατὰ τὸν Μάρξ, κάθε ἡγέτις τάξις εἶναι ἀναγκασμένη, ἀπὸ μίαν ἐπιτακτικὴν ἱστορικὴν ἀνάγκην, νὰ ἀναπτύξῃ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, αἰτινες θὰ καταλήξουν νὰ τὴν καταστήσουν ἄχρηστον. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς προκαπιταλιστικὰς ἢ ἐξωκαπιταλιστικὰς κοινωνίας ἢ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον δυνατικὴ: ὡς παρατηρεῖ ἡ Rosa Luxembourg, «εἰς κάθε τρόπον παραγωγῆς στηριζόμενον εἰς τὴν καθ' ὀλοκληρίαν ἢ κατὰ μέγα μέρος φυσικὴν οἰκονομίαν» ἢ διεύρυνσις τῆς παραγωγῆς προσδιωρίζετο κυρίως ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως τῆς κυριάρχου τάξεως, ἐὰν δὲν ἐπροκαλεῖτο ἀπὸ παράγοντας ἐξωοικονομικούς, λ. χ. τὴν αὐξήσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς περιπτώσεις τὰ ὅρις τῆς οἰκονομικῆς αὐξήσεως προσδιωρίζοντο στενῶς ἀπὸ τὴν ἐκ παραδόσεως νοοτροπίαν τῆς κοινωνίας, τὴν οἰκονομικὴν ἀδράνειαν τῶν ἡγέτιδων τάξεων καὶ last but not least, ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀδυναμίαν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Οἰκονομικὴ ἀδράνεια τῶν ἡγέτιδων τάξεων σημαίνει: ἀπουσία τῶν καθ' ἑαυτὸ οἰκονομικῶν κινήτρων. Αὐτὰ τὰ κίνητρα λ.χ. ἔχουν πλήρως ἢ σχεδὸν πλήρως ἀτόνησει εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἢ στρατιωτικὴ τάξις. Ὁ φεουδάρχης δὲν ἀσκεῖ καμίαν διαχειριστικὴν δραστηριότητα. Περιορίζεται, γράφει ὁ Μάρξ ἐπαναλαμβάνων μίαν λέξιν τοῦ Hegel, εἰς τὸ «νὰ καταβροχθίζῃ τὴν περιουσίαν του» καὶ νὰ ἐπιδεικνύει «τὴν πολυτέλειαν τοῦ πολυαριθμοῦ καὶ φυγοπόνου προσωπικοῦ του». Ὁ πραγματικὸς ὑποτελής τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας, ὁ villicus, εἶναι ἓνας δοῦλος ὑποτεταγμένος καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν κύριόν του, τοῦ ὁποίου ὁ ρόλος περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀφαιρέσῃ ἓνα μέρος τοῦ προϊόντος καθωρισμένον ἀπὸ τὴν παράδοσιν: δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἡ σταθερότης τόσοσιν τοῦ τρόπου παραγωγῆς ὅσον καὶ τοῦ τρόπου κατανομῆς δὲν εὐνοεῖ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τάξεις. Οἱ καλλιεργηταὶ μοναχοὶ (οἵτινες δὲν ἐμφανίζονται ἄλλως τε εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαίωνα) ἀποτελοῦν μᾶλλον ἐξαιρέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θεοκρατικῶν κοινωνιῶν. Ἡ ἀνοικτὴ ἐχθρότης, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρλομάγνου, ἐξεδήλωνε ὁ Καθολικὸς κλῆρος εἰς τὸ ἔθιμον τοῦ ἐντόκου δανείου καὶ ὅπερ ἐφηρμόζετο ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου ἐν γένει, ἢ βιαία ρῆξις, ἥτις τὸ ἔφερεν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν μπουρζουαζίαν τῶν ἐπισκοπικῶν πόλεων χαρακτηρίζει τὸ ἀσυμβίβαστον τῶν δύο τάξεων: *Negotium negat otium neque querit veram quietem, quae est deus*, γράφει τὸ decretum Gratiani.

Ὅμοιος, ἡ ἀρχαία μπουρζουαζία εἶχε πολὺ μικρὰν ὁμοιότητα μὲ τὴν

σύγχρονον μπουρζουαζιαν. Οί άρχαιοι, λέγει ό Μάρξ, υπερβάλλον κάπως... «... δέν έσκέπτοντο νά μετατρέψουν τό ύπερπροϊόν εις κεφάλαιον ή τουλάχιστον δέν έσκέπτοντο ειμή πολύ όλίγον. Ή μεγάλη έκτασις, ήν έλαβεν παρ' αυτοίς ή άποθησαύρισις δεικνύει ότι μέγα μέρος του ύπερπροϊόντος παρέμενε μή παραγωγικόν. Ήμετέτρεπον έν σημαντικόν τμήμα εις δαπάνας δι' έργα τέχνης, έργα θρησκευτικά, δημόσια έργα. Ή παραγωγή των άφιερούτο άκόμη όλιγώτερον διά νά δώση έλευθεράν διέξοδον εις τās ύλικάς παραγωγικάς δυνάμεις : καταμερισμός τών έργων, χρησιμοποίησις τών μηχανικών μέσων, χρησιμοποίησις τών δυνάμεων τής φύσεως και τής έπιστήμης διά τήν ιδιωτικήν παραγωγήν. Γενικώς, δέν υπερέβησαν τήν χειρωνακτικήν έργασίαν του τέχνητου. Ό πλοϋτος, τόν όποιον έδημιούργησαν διά τήν ιδιωτικήν κατανάλωσιν ήτο συνεπώς σχετικώς μικρός και δέν φαίνεται μέγας ειμή μόνον έπειδή ήτο συγκεντρωμένος εις χείρας άτόμων τινών, τά όποια άλλως τε δέν έγνωρίζον τί νά τέν κάμουν. Ήάν δέν ύπήρχε συνεπώς ύπερπαραγωγή, ύπήρχεν ύπερκατανάλωσις τών πλουσιών και, εις τούς τελευταίους χρόνους τής Ρώμης και τής Έλλάδος, μία άφρων σπατάλη».

Είναι προφανές ότι μία τοιαύτη κοινωνία δέν ήδύνατο νά γνωρίση οϋτε τήν δυναμικήν εξέλιξιν οϋτε τήν κρίσιν τής «ύπεραναπτυξέως» ώς περιγράφονται ύπό του Μάρξ εις τήν περίφημον έκθεσί του περί τής «ματεριαλιστικής άντιλήψεως τής ιστορίας».

Κατ' άντίθεσιν πρós τās μεσαιωνικάς πόλεις, στρεφόμενας άποκλειστικώς πρós τό έμπόριον και τήν βιομηχανίαν, ή έλληνική «πόλις» είναι κατ' έξοχήν άγροτική. Εις τās Ήθήνας, λ.χ. ή δημοκρατία έσχεν ώς άποτέλεσμα άφ' ένός νά διπλασιάση τόν αριθμόν τών ιδιοκτητών πολιτών και άφ' έτέρου «νά περιορίση σημαντικώς τήν δραστηριότητα τών πολιτών εις όλα τά επαγγέλματα». Άπό οικονομικής άπόψεως, τό προνόμιον του πολίτου περιωρίζετο εις τό μουσώλιον τής γής: Εις τούς μετοίκους άνήκε τό μείζον τμήμα τής βιοτεχνικής και έμπορικής έργασίας και αυτοί δέν απέκτησαν ποτέ πολιτικά δικαιώματα άνάλογα με τόν σημαντικόν ρόλον των εις τήν αστικήν οικονομίαν.

Άμεσος συνέπεια τών στρατιωτικών νικών τής Ρώμης, ό ρωμαϊκός «καπιταλισμός» οϋτε προεκλήθη οϋτε ύπεστηρίχθη άπό μίαν κατάλληλον ανάπτυξιν του κυρίως έμπορίου και βιομηχανίας. Ή «οικονομική δρᾶσις» τών καπιταλιστών ήτο μία έπίσημος και ιδιωτική λεηλασία άσκουμένη άπό τούς γερουσιαστās και τούς ανθρώπους του χρήματος, οίτινες οϋδέποτε διανοήθησαν νά αναπτύξουν τās παραγωγικάς δυνάμεις. Ή εισροή τών πολυτίμων μετάλλων συνεπεία τής κατακτήσεως του Μεξικου και του Περού ύπήρξεν, ώς γνωστόν, γεγονός άποφασιστικόν εις τήν ιστορίαν του συγχρόνου καπιταλισμού. Τίποτε τό τοιοϋτον εις τόν ρωμαϊκόν κόσμον: συγκεντρωθέν εις τήν Ρώμην, μή διατηρηθέν όμως εκεί με έπιχειρηματικόν πνεϋμα, τό κεφάλαιον, προϊόν μακρών αιώνων έργασίας του μεσογειακου κόσμου, διεσπαθήσθη έντός ένός αιώνος. Αϋτάί αί παλαιαί τάξεις τών γερουσιαστών και τών ήππέων, αίτινες διεσπάθησαν άπεράντους περιουσίας εις άφρόνους σπατάλας, δέν έγνωρίζον προκειμένου περί έπιχειρήσεων ειμή εκείνας, αίτινες έφθειρον τās προϋποθέσεις

τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως: τὴν μίσθωσιν τῶν φόρων, ἐπαρχιώτας καὶ ἡττημένους, τὴν ἔγγειον τοποθέτησιν καὶ τὰ τοκογλυφικὰ δάνεια.

Ἐπίσης, ἀφοῦ ὁ Καῖσαρ κατήργησε τὴν μίσθωσιν τῶν φόρων καὶ ὁ Αὐγουστος ἐπεφύλαξεν εἰς τὸ Κράτος τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων, αἱ ἔγγειοι τοποθετήσεις ἀπερρόφησαν τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων. Ἀντὶ νὰ ζωονήσουν τὴν ἀσθενῆ βιοτεχνίαν τῶν ἐκ τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ κατακλυσμένων πόλεων, οἱ καπιταλισταὶ ἔσπευσαν νὰ ἀγοράσουν γαίας καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν τάξιν τῶν μικρῶν ἰδιοκτητῶν τῶν χωρικῶν τὴν ἐπανασταθεῖσαν ὑπὸ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων.

Ἐνταῦθα ἡ μαζικὴ ἀπαλλοτρίωσις τῶν μικρῶν ἀνεξαρτήτων ἰδιοκτητῶν ἔσχεν ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἐκείνων ἅτινα προεκλήθησαν εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Μάρξ τὰ ἐθεώρει ὡς μίαν σοβαρὰν αἰτίαν τοῦ καπιταλισμοῦ. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς ἐπανεμφανίσεως τῆς δουλείας καὶ οὐδαμῶς ἠνύνησε τὴν καπιταλιστικὴν μεταμόρφωσιν τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ ὑπογραμμίζει αὐτὴν τὴν διαφορὰν εἰς μίαν ἐπιστολὴν ὅπου ἀρνεῖται εἰς τοὺς μαθητὰς του τὸ δικαίωμα νὰ μετατρέψουν τὴν θεωρίαν του εἰς ἐν «ἀντικλειδί» ἐφαρμοζόμενον γενικῶς διὰ πᾶσαν περίπτωσιν:

«Οἱ πληβεῖοι ἦσαν ἀρχικῶς ἐλεύθεροι χωρικοὶ καλλιεργοῦντες, ἕκαστος δι' ἴδιον λογαριασμόν, τὰ ἰδικὰ των κτήματα. Τὸ ἴδιον κίνημα εἶχεν ὡς συνέπεια ὄχι μόνον τὴν δημιουργίαν μεγάλων ἀκινήτων περιουσιῶν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὸν σχηματισμὸν μεγάλων νομισματικῶν κεφαλαίων. Οὕτω, μίαν ὥραιαν πρωίαν, ὑπῆρχον ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ἐστερημένοι παντός ἄλλου πλὴν τῆς ἐργατικῆς τῶν δυνάμεως καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, πρὸς ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς τῆς ἐργασίας, οἱ κάτοχοι ὅλων τῶν ἀποκτηθέντων πλοῦτων. Τί συνέβη; Οἱ ρωμαῖοι ἰδιοκτῆται δὲν ἔγιναν μισθωτοὶ ἐργάται ἀλλὰ ἕνας φυγόπονος ἔσμός. Καὶ παρὰ τὸ πλευρόν των ἀνεπτύχθη ἕνας τρόπος παραγωγῆς μὴ καπιταλιστικὸς ἀλλὰ δουλικός».

Ἡ περιγραφή αὐτὴ ἔχει τὸ ἐλάττωμα τῆς ὑπερβολικῆς συστηματοποιήσεως καὶ δὲν ἰσχύει εἰμὴ διὰ τὰ τέλη τῆς δημοκρατικῆς περιόδου. Ἀντιστρόφως, οἱ δύο πρώτοι αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας εἶδον τὴν παρακμὴν τῆς δουλείας, τὴν διεύρυνσιν τῶν μισθωτῶν καὶ τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς μέσης τάξεως ἀποτελεσθεῖσης ἐκ τῶν ἀπελευθερωθέντων, αἵτινες εἶναι ἡ μόνη ἀρχαία τάξις ὑπενθυμιζουσα τὴν σύγχρονον μπουρζουαζίαν.

Αὐτὴ ἡ προαγωγή τῶν ἀπελευθερωθέντων περιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Samuel Dill ὡς μία «μεγάλῃ καὶ εὐεργετικῇ ἐπανάστασις» εὔρε τὴν ἐκφρασίν της εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς διατάξεως τῶν *augustales*, ἧτις ἔθετε τὰ ἐπιφανῆ μέλη τῆς νέας αὐτῆς τάξεως εἰς ἐνδιάμεσον θέσιν μεταξὺ τῶν πληβείων καὶ τῶν δεκουρίων, ἀνάλογον θέσιν μὲ ἐκείνην, ἣν κατεῖχεν ἡ τάξις τῶν ἱππέων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δημοκρατίας. Ἀκόμη μία φορά, ἡ ἐξέλιξις αὕτη, ἧτις σημεῖοι τὸ ἀπόγειον τῆς εὐημερίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν ἐπέσυρε καμμίαν γνωστὴν ἐξέλιξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Οἱ ἀπελευθερωθέντες αὐτοί, τῶν ὁποίων ὁ πλοῦτος κατέστη παροιμιώδης, εἶχον τύχει τῶν μεγίστων προνομίων (τηβέννου, *bisellium* κλπ.). Ἀπέκτησαν, ὑπὸ

τὸν Καλιγούλα καὶ τὸν Βιτέλιον, τρόπον τινὰ τὸ μονοπώλιον τῶν ἀξιωματῶν τῆς αὐλῆς, οὐδέποτε ὁμως ἠδυνήθησαν νὰ ἀποτελέσουν τὴν ἰθύνουσαν τάξιν ἱκανὴν νὰ ὑποστηρίξῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ Κράτους εἰς τὸν ἀγῶνα του κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἀπειλῆς τῶν βαρβάρων. Τὰ διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα ὁλοὲν ἐπέιγοντα, ἅτινα ἀντιμετώπιζε ἡ Αὐτοκρατορία ὑπερέβαινον αἰσθητῶς τὰς δυνατότητάς των. Ἡ ἀνοδὸς των ἐθραύσθη, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὴν αὔξουσαν ἐπέμβασιν τοῦ γραφειοκρατικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ στοιχείου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν ἀνικανότητά των νὰ σχηματίσουν πραγματικὴν τάξιν βιομηχανῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἐξ ἄλλου τοὺς ἔλλειπε ἡ κατάλληλος τεχνικὴ βᾶσις.

Οὕτε ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν ὑφάτουργίαν ἐνὸς καθέτου τελειοποιημένου ἐπαγγέλματος οὕτε ἡ νέα πρακτικὴ τοῦ «καλουπώματος» τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, οὕτε ἡ βελτίωσις τῶν μεθόδων ἐξορύξεως εἰς τὰ μεταλλεῖα, ὀφειλομένη εἰς τὴν εἰσαγωγήν τῆς ἀντλίας τοῦ Ἀρχιμήδους δὲν μετέβαλον αἰσθητῶς τὸν ρυθμὸν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς: δι' ὀλόκληρον τὴν ἀρχαιότητα ἡ δυνατότης αὐτομάτων μηχανικῶν μεθόδων παρέμενεν εἰς τὸ πεδίου τῶν θεῶν καὶ τῆς οὐτοπίας οἴπου ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐκκληροδότησαν. Ἐὰν ἡ συγκέντρωσις τοῦ πλοῦτου καὶ ἡ αὔξησις τῶν ἐλευθέρων ἐργατῶν ἔτεινον πρὸς μίαν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν μὲ βᾶσιν τὴν μισθωτικὴν σχέσιν, ἡ ἀδυναμία τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ ἰδίᾳ ἡ γραφειοκρατοποίησις τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας ἔδει τελικῶς νὰ ὀδηγήσουν εἰς μίαν μορφὴν ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐργασίας πλέον ὀπισθοδρομικὴν ἀκόμη ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν τῶν εἰλώτων: τὴν δουλείαν. Ὡς λέγει εἰς τῶν πρώτων ἱστορικῶν, οἵτινες υἰοθέτησαν τὴν μαρξιστικὴν μεθοδολογίαν, «ὑπῆρχε μία διαδικασία οἰκονομικῆς ὀπισθοδρομίσεως», ἣτις κατέληξε νὰ ἀναπαραγάγῃ, εἰς γιγαντιαίαν κλίμακα, τὴν χαρακτηριστικὴν δουλείαν τῶν πλέον ἀρχαϊκῶν μορφῶν καὶ τῶν πλέον καθυστερημένων τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

Εἴμεθα ἐναῦθα εἰς τοὺς ἀντίποδας τῆς σωρευτικῆς καὶ εὐθυγράμμου ἐξελίξεως τῆς διακηρυχθείσης ὑπὸ τοῦ Μάρξ. Εἶναι σαφές ὅτι τὸ πρότυπόν του τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσεως καθίσταται ἀκατανόητον εὐθύς ὡς διέλθομεν τὰ ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικὰ σύνορα τῆς συγχρόνου βιομηχανικῆς κοινωνίας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Georges Sorel «τὸ σχῆμα δὲν ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ εἰς ὑποθέσεις τοῦ μέλλοντος». Προβολὴ καθαρώς «ἰδεολογικῆ» τῶν συγκεκριμένων δεδομένων τῆς (προεξοφλουμένης) κρίσεως τοῦ καπιταλισμοῦ, τὰ μαρξιστικὸν σχῆμα εἶναι ἕνας μῦθος προοριζόμενος νὰ ἐνισχύσῃ τὴν «αἰσιοδοξίαν» τῶν μαθητῶν. Δὲν εἶναι οὐχ ἥττον ὀλιγώτερον ἄγονος ὡς προϋπῆσις ἐργασίας.

(Συνεχίζεται)